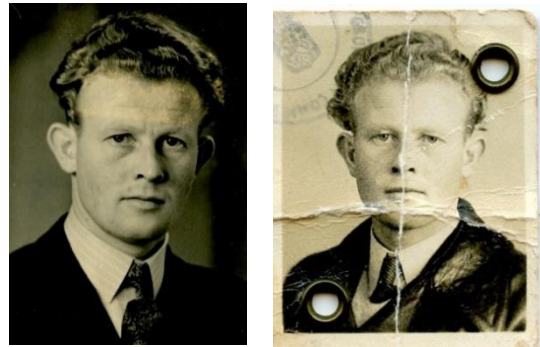

Houvast in het leven

Tewerkgesteld in Duitsland is een onderwerp dat niet direct leeft onder een breed publiek, maar wel binnen families. Ook bij de familie Heuker. Ze hebben herinneringen, foto's en verhalen van en over de oorlogsgeschiedenis van hun dierbare, hun echtgenoot, hun vader met elkaar gedeeld. Hoe mooi is het dan, dat ter voorbereiding van dit verhaal over Engel Heuker zijn echtgenote Bregtje Heuker-Bron nog aan tafel zit om haar aandeel te hebben in het verhaal over haar Engel. Dochter Grietje omschrijft haar moeder als volgt: ze is 95 jaar, kweik, gezond en nog goed bij de les.

Het verhaal van Engel Heuker is het verhaal van Kamp Erika, van bombardementen op Hamburg, een verblijf op een Landgoed en een onverwachte afloop van een verlofperiode.

De familie Heuker

Engel Heuker geboren 25 maart 1923 in Lieveren, in de toenmalige gemeente Roden, groeide als 2^e kind en oudste zoon op in een boerengezin. Midden twintiger jaren verhuisde het gezin naar Nieuw-Roden. Zijn vader Jan Heuker (Tolbert 14 augustus 1892 – 8 januari 1960) en Menke Flonk (Zevenhuizen 7 april 1893 – 7 maart 1990) lieten daar een nieuwe boerderij bouwen. Engel ging lopend met zijn broer en zussen naar de 3 km verderop liggende Hervormde lagere school aan de Oudestreek in Zevenhuizen. Net over de provinciegrens Drenthe-Groningen. In de dertiger jaren, crisisjaren, moesten zijn ouders de boerderij verkopen en zijn ze gaan wonen aan de Haspel (nu Grensweg) in Zevenhuizen. Het gezin van Jan Heuker was een groot gezin.

Ouders

Jan Heuker, 14 augustus 1892 in Tolbert. Overleden 8 januari 1960

Menke Flonk, 7 april 1893 in Zevenhuizen (Gr) overleden 7 maart 2000

Kinderen

Anke Heuker, 8 februari 1922 overleden 4 augustus 2022

Engel Heuker, 25 maart 1923 overleden 30 november 2011

Stientje Heuker, 17 augustus 1924 overleden 28 augustus 1924

Stientje Heuker, 20 juli 1925 overleden 14 maart 1944

Gerrit Heuker, 8 februari 1927 overleden 26 november 1983

Antje Heuker, 30 november 1928 overleden 30 juli 1929

Antje Heuker, 22 februari 1930 overleden 20 februari 2022

Hendrikje Heuker, 14 november 1932

Harmina Heuker, 10 januari 1937

Annie Heuker, 7 september 1938, overleden 2 maart 1944

Vader Heuker was boer. Zeer actief in het maatschappelijk leven en zeer toegewijd aan de Hervormde kerk, de Hervormde School en de Christelijke Boeren en Tuindersbond (CBTB) en politiek actief binnen de Christelijk Historische Unie (CHU). Oudste zoon Engel had graag willen doorleren, maar de situatie thuis liet dat niet toe. Crisisjaren en een groot gezin maakten het onmogelijk.

Het gezin waar Engel Heuker in opgroeide kan omschreven worden als liefdevol, betrokken en harmonieus.

Toen brak de oorlog uit. Engel Heuker volgde in de eerste oorlogsjaren nog een Algemene Landbouwcursus. Deze rondde hij af op 31 maart 1943. Het in de oorlogsjaren behaalde getuigschrift gaf hem de mogelijkheid om na de oorlog in de Noordoostpolder te gaan werken.

In mei 1943 kreeg Engel een oproep voor de Arbeidseinsatz. De toenemende vraag vanuit Duitsland naar arbeidskrachten ten behoeve van de oorlogseconomie werd verder uitgebreid. Jonge jongens, ook Engel Heuker, geboren in het geboortjaar 1923, werden daarom opgeroepen te gaan werken in Duitsland. Werken in de oorlogsindustrie om Duitsers, die naar het front moesten te vervangen.

Engel wilde niet naar Duitsland en besloot onder te duiken. Op weg naar een onderduikadres in Emmercompascuum werd op het kerkhof in Odoorn hij opgepakt door de Duitsers. Hij werd meegenomen naar het politiebureau in Emmen en vervolgens belandde hij in Kamp Erika in Ommen. Gelukkig zat hij daar maar 1 of 2 weken vast.

Kamp Erika

Het kamp werd in juni 1942 in gebruik genomen als *Arbeitseinsatzlager Erika*, een justitieel strafdokument om de overvolle gevangenen te ontlasten. De eerste gevangenen kwamen op 19 juni 1942 aan. Het waren vooral zwarthandelaren en illegale slachters die de distributiewetten hadden overtreden.

Mede door de afgelegen ligging van het kamp konden de bewakers de gevangenen ongehinderd systematisch mishandelen. Dwangarbeid, ziektes, ondervoeding, mishandeling en regelrechte moord kostten zeker 170 gevangenen het leven.

In 1943 werd Erika een opvoedingskamp, een Arbeitserziehungslager. Voor landlopers en bedelaars. Maar ook voor mensen die zich onttrokken aan de arbeidsinzet in Duitsland. De bewakers traden nu iets minder hard op, maar er werd nog steeds geslagen en geschopt.

In het kamp, zo vertelde Engel jaren na de oorlog aan zijn echtgenote, probeerden een paar jongens te vluchten. Ze werden ter plekke doodgeschoten.

Als groep verlieten ze op zekere dag Kamp Erika en moesten lopend naar het station in Ommen. Een oud-gevangene verklaarde na de oorlog: 'De mensen schenen al aan dergelijke taferelen gewend te zijn, want men keurde ons geen blik waardig. Er was sprake van onverschilligheid bij de Ommenaren.' Toen ook hij in 1943 naar Kamp Erika werd gestuurd en per trein aankwam in Ommen viel hem een 'scherp contrast' op tussen de gevangenen en de toeristen die het stadje toen blijkbaar al bezochten. In het najaar van 1944 werd Erika weer een strafdokument.

Een groep gevangenen marcheert door een straat in Ommen

Hamburg

Vanuit Nederland, waarschijnlijk via Groningen – Nieuwesches, ging Engel Heuker op transport naar Duitsland. Eindbestemming Hamburg. Hij werd tewerkgesteld in de haven. Dat zou bij scheepswerf Blohm und Voss kunnen zijn. Dit valt niet met zekerheid

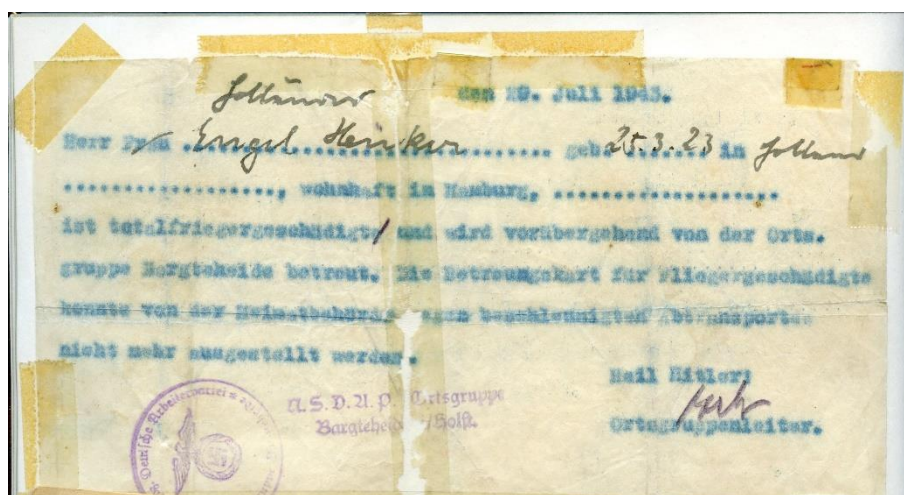
vast te stellen. Grietje twijfelt hieraan, want haar moeder maakte een opmerking over munitie maken in een fabriek.

Hamburg was een havenstad en doelwit van de geallieerden. Op 28 juli 1943 creëerde de RAF met bombardementen een bloedbad. Bij de aanvallen, met de codenaam *Operation Gomorrah*, werd ruim negenduizend ton explosieven en brandbommen naar beneden gegooid. Door een combinatie van omstandigheden ontstond tijdens het bombardement een vuurstorm, die tienduizenden slachtoffers maakte en hele wijken volledig verwoestte. De Amerikanen voerden precisiebombardementen uit op werven en fabrieken.

Met naar schatting 42.600 doden staat Hamburg op de eerste plaats in de top-tien van 'doden bij luchtaanvallen'. Het bombardement op Dresden staat, met circa 25.000 doden, tweede. In totaal werden in Hamburg 253.400 van de 450.800 wooneenheden verwoest, meer dan de helft van alle woonruimte van de stad.

Grietje: De reactie van mijn vader was veelzeggend: 'Ik ben daar meer in de schuilkelders geweest, dan dat ik daar wat heb gedaan.' En aanvullend: 'Mijn vader heeft daar vervelende dingen gezien. Mensen die gewond waren. Heeft kinderen in de schuilkelders geboren zien worden. "Ach, wat wisten wij vroeger over het krijgen van kinderen." Hij heeft ook honger geleden, een week zonder eten. Hij maakte hierover later vaak opmerkingen als we ons bord niet leeg aten. En leeg betekende schoon leeg.'

Hamburg werd zo vaak gebombardeerd, dat het resulteerde in het evacueren van mensen. Engel Heuker werd met andere tewerkgestelden op de trein gezet richting Lübeck. Maar Lübeck was ook een havenstad en zou ook gebombardeerd worden. Tijdens een stop, waarschijnlijk als gevolg van een bombardement, stapte Engel met Dries van Steenberghe uit Waddinxveen en een onbekende Belg uit de trein en meldden ze zich bij een politiepost. Er werd hun gevraagd of ze ook met paarden konden werken. Zo ja, dan konden ze aan het werk op een landgoed.

Landgoed Klinken

Het drielal kwam terecht op Landgoed Klinken in Rümpel. In de deelstaat Sleeswijk-Holstein. Een landgoed van ongeveer 350 hectare. Een akkerbouwbedrijf waar veel graan verbouwd werd. Vanaf Hamburg zijn ze steeds met elkaar opgetrokken en vanaf juli t/m half januari 1944 hebben ze een goede tijd gehad in Rümpel. Een fatsoenlijke slaappleats en goed te eten. Ze waren niet alleen op het landgoed. Er waren Duitse en Poolse meisjes (Ginka, Selka en Sofia) die op het landgoed in de huishouding werkten. Indien nodig verstelden ze hun kleren. De onderlinge verstandhouding was goed, plezierig en gezellig. Engel vertelde later aan zijn kinderen, dat tijdens de oogst koren gemalen moest worden. Dan verdoezelde hij wel eens een zak met graan. Gooide die dan van de wagen in de sloot, zodat de Poolse mensen, die ook op het landgoed werkten, wat extra's hadden. De Polen werden door de Duitsers met de nek aangekeken.

Het landgoed was in het bezit van de familie Meijer. Ze hadden vier dochters. De oudste had al jarenlang verkering met een jongeman die, hoe kan het ook anders, soldaat was en gelegerd in Groningen. Engel had bij deze jongen soldaat een goed gevoel. Hij was te vertrouwen. Hij gaf brieven mee voor zijn ouders in Zevenhuizen. Zo wisten ze thuis, dat het redelijk goed met hem ging. Ze stuurden ook wel spullen op en die moest hij dan ophalen bij het postkantoor in Rümpel. Na een half jaar, toen de oogst binnen was

gehaald, mochten ze alle drie in januari met verlof naar huis. Dries van Steenberghe is later weer terug gegaan. Hij had in Waddinxveen niks te eten. In de strenge winter van 1944 – 1945 ontstond grote schaarste aan voedsel en brandstof. Het leidde, met name in de steden van West-Nederland, tot hongersnood. En dus ging Dries terug. Naar Rümpel. Op het landgoed was genoeg te eten.

Engel blijft thuis

Engel Heuker is thuis gekomen en niet meer terug gegaan. In februari 1944 werd zijn 6-jarige zusje Annie, een kindje met down, ziek. Ze overleed 2 maart aan difterie. Zijn zus Stientje van 18 jaar had Annie verzorgd en komt 12 dagen later ook te overlijden. Ook aan difterie.

Het drama van dit verhaal is dat Engel Heuker de drager zou zijn geweest van deze besmettelijke difterie bacterie. Hij heeft zich altijd schuldig gevoeld. 'Was ik maar niet thuis gekomen, dan had Moeke haar meisjes nog gehad'.

De Duitsers kwamen langs in Zevenhuizen om hem op te halen. Maar toen ze het woord difterie hoorden verdwenen ze en mocht hij thuis blijven.

Na de oorlog

Een jaar of twee na de oorlog, om precies te zijn op 7 april 1947, tweede paasdag, ontmoette Engel Heuker voor het eerst de 17-jarige Bregtje Bron. Vanaf het begin was er een klik. Samen gingen ze met andere jongens- en meisjesverenigingen van de Hervormde kerken uit de regio naar de zgn. Bondsdag in Appingedam. Het leven lachte hun toe. Een week later, op 14 april 1947, ging Engel naar de Noordoostpolder. Hij leverde, met het getuigschrift uit 1943 op zak, zijn bijdrage aan de inrichting van de

Noordoostpolder. Tot 31 maart 1953 was hij werkzaam in de nieuwe polder. De Noordoostpolder heeft altijd een speciaal plekje bij hem ingenomen.

Op 21 mei 1953 zijn Engel en Bregtje getrouwd. Lief en leed altijd met elkaar gedeeld. Bij het huwelijk waren geen tewerkgestelde kameraden uit de oorlog aanwezig. Dries van Steenberghe was verhinderd. Tot het overlijden van Dries hebben ze altijd contact met elkaar gehouden. Engel Heuker werd boer in De Wilp en vanaf juni 1966 gestichtswachter in Veenhuizen. Dit was zijn laatste betrekking, het einde van zijn werkzame leven.

Terug in Duitsland

In 1983 zijn Engel en Bregtje met vrienden voor het eerst terug geweest naar Klinken. De eigenaar, de heer Meijer, officier en SS'er in oorlogstijd, leefde toen nog. In 2004 zijn ze nog een keer op bezoek gegaan, dit keer met Grietje en haar echtgenoot Piet. Ze hebben daar onder andere met de eigenaresse gesproken. Ze was de jongste van de vier dochters en ten tijde van de oorlog 2 ½ jaar. Op het terras dronken ze wat in een gemoedelijke sfeer. Het was erg warm. Er waren geen bedienden meer. Wel zorgen over de hoge olieprijs en de concurrentie in de landbouw. Engel vroeg of Ilse, destijds bediende, nog leefde. De bedienden woonden vroeger in kleine huisjes op het landgoed. Ilse leefde nog, maar ze had een hersenbloeding gehad. Haar spraak en geheugen waren gelukkig nog goed. Het lopen ging moeilijk. Op de terugweg zijn ze langs Ilse gereden. Er stond een man buiten, toeval of niet, het was de man van Ilse. Vader Engel stelt zich voor. Ilse werd gehaald en het resultaat is een ontroerend moment. Na zoveel jaar herkenden ze elkaar nog. Grietje: 'We zijn heel dankbaar dat we dit met elkaar mochten beleven. Een erg dierbare herinnering'.

Terugblikkend

'Zo rond de mei-herdenkingen spraken we uiteraard over de oorlogsperiode. Of als we bij mijn oma op bezoek gingen. De reden dat onze vader weinig sprak over de oorlog had ook zeker te maken met het verlies, het overlijden van zijn zusjes. De grootouders hadden in 1924 en 1929 ook al twee meisjes verloren.'

Vele jaren later kon er een vorm van smartengeld aangevraagd worden. Engel Heuker heeft dat niet gedaan. Hij hield nog wel wat anders over aan zijn gedwongen verblijf in Duitsland. Een kleding-bonkaart en een lepel en een vork met inscriptie 'Allgemeine Krankenhaus St. Georg'. Dries van Steenberghe had het mes. Grietje: 'Het verhaal achter het bestek zijn we nooit te weten gekomen. Heeft mijn vader en misschien Dries ook in het ziekenhuis gelegen? We zullen het nooit weten. Zoals ook veel andere zaken onbeantwoord zullen blijven. Vragen over de reis naar Duitsland. Wat gebeurde er toen ze aan kwamen. Waar zijn ze precies tewerkgesteld in Hamburg, wat moesten ze doen en waar was hun verblijf, hoe waren de contacten binnen het kamp.'

Feldscheide
Hümpel
Karl Stohmann

LWA Kiel

№ 512532

Vierte Reichskleiderkarte

(Mit Tinte auszufüllen)

für Herrn Engel Hecker
geboren am 14 August 1923
Wohnort Plön
Wohnung _____

Die Karte gilt bis 30. Juni 1944; sie ist nicht übertragbar. Die Karte darf nur zur Befriedigung des Bedarfs des Karteninhabers benutzt werden. Mißbräuchliche Benutzungen sind unzulässig. Aus dem Zusammenhang der Karte gelöste Kartenteile und Abschnitte sind ungültig.

Auf die Karte können die umstehend genannten Waren bezogen werden. Bei jeder Ware ist angegeben, wieviel Abschnitte von dem Verkäufer vor Aushändigung der Ware von der Karte abgetrennt werden. Beim Bezug von Socken und Strümpfen trennt der Verkäufer außer der Abschnitten den entsprechenden Bezugsnachweis von derselben Reichskleiderkarte ab. Der Bezug von Socken und Strümpfen ist auf 7 Paare beschränkt. Davon sind 5 Paare gegen Abtrennung der vorgesehenen Abschnitte erhältlich. Zwei weitere Paar Socken oder Strümpfe können nur gegen die 1½fache Anzahl von Abschnitten bezogen werden. Die Abschnitte a-e sind für den Bezug von Waren vorgesehen, die gegebenenfalls besonders bekanntgemacht werden. Für bestimmte Stoffe und Fertigwaren sind Sonderregelungen ergangen. Sie können in den Geschäften erfragt werden.

Bewertung der Stoffe
soweit nicht eine Sonderregelung getroffen ist

A. Wollene, wollhaltige, naturseidene und naturseidenhaltige Stoffe:
143 cm Fertigbreite = 16 Punkte,
je volle 9 cm größere oder geringere Breite = 1 Punkt mehr oder weniger.

B. Kunstseidene und kunstseidenhaltige Stoffe:
Bis 51 cm Fertigbreite = 3 Punkte,
je angefangene 17 cm größere Breite = 1 Punkt mehr.

C. Alle übrigen Stoffe:
80 cm Fertigbreite = 8 Punkte,
je volle 10 cm größere oder geringere Breite = 1 Punkt mehr oder weniger.

Punktwert der Waren

Spalte I: Punktwert für Waren, die nicht nach II-IV unterschiedlich bewertet sind.

Spalte II: Punktwert für wollene, wollhaltige, naturseidene und naturseidenhaltige Waren.

Spalte III: Punktwert für kunstseidene und kunstseidenhaltige Waren.

Spalte IV: Punktwert für Waren aus allen übrigen Spinnstoffen.

Nähmittel werden nur abgegeben gegen gleichzeitige Abtrennung eines Nähmittelabschnitts und eines weiteren Abschnitts der Reichskleiderkarte für jeden Nähmittelabschnitt.

‘We wisten niet veel over vaders tewerkstelling in Duitsland. Af en toe werd er wel over gesproken. Het onderwerp werd niet vermeden, niet geheimzinnig over gedaan. Uit de verhalen die af en toe ter sprake kwamen vingen wij wel wat op. Over de oproep voor de Arbeidsinzet bijvoorbeeld. Maar de details waren bij ons niet bekend. Van wie was de officiële oproep en waar moest hij zich melden?’

Op een vraag na de oorlog over het onderduiken kreeg dochter Grietje wel een antwoord. ‘Hoe kwam je erbij om in grensdorp Emmer-Compascuum onder te duiken? ‘We waren in de veronderstelling dat als er een razzia zou zijn, we sneller naar Duitsland konden vluchten’, zei Engel. Men ging er vanuit dat de Duitsers niet in eigen land gingen

zoeken naar onderduikers. Grietje: 'De werkelijkheid was, dat vader in kamp Erika is beland. Dat moet een verschrikking zijn geweest'.

'Wij als kinderen, en niet te vergeten onze moeder, vinden het belangrijk dat we weten hoe het is geweest. We zijn geïnteresseerd geraakt in het verleden, in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, de geschiedenis van echtgenoot en vader. De geschiedenis van Pappe Engel Heuker die een houvast had aan zijn geloof, een houvast in zijn leven. Hij had een Bijbeltekst die veel voor hem betekende en die ook op zijn rouwkaart stond toen hij op 88 jarige leeftijd overleed: Psalm 138 vers 3 ; Ten dage dat ik U riep, hebt Gij mij geantwoord, Gij hebt mij bemoedigd met kracht in mijn ziel.' Grietje: 'Binnen ons gezinsleven hebben we de oorlog niet vermeden. Het heeft ons leven niet beheerst en niet overheerst. Onze moeder Bregtje, mijn broer Jan, mijn zus Menke en ik zelf kunnen terugkijken op een leven in een liefdevol en bovendien warm gezin.'

